

SZEGFÜ LÁSZLÓ

A pápaság és Kelet

Amikor III. Ince pápa 1215-ben közel kétezer résztvevő /köztük négyszáznál több püspök és kétszer annyi apát/ jelenlétében megnyitotta a XII. egyetemes /IV. Laterani/ Zsinatot, úgy tűnt, hogy a pápaság világi hatalmának zenitjére ért. A rendkívüli tehetségű, ambíziózus főpap nagyszabású politikai céljai érdekében növelte az egyházkormányzat központosítását, új alapokra helyezte a pénzügyeket, a fényűzés és pompa külsődleges világi hívságait mellőzve mérsékelte az udvar kiadásait, udvartartását lecsökkentette, egyszerűsította a kúriai ügyvitelt, bár egyre szerteágzóbb és sokrétűbb munkát követelt meg, ezt mégis kevesebb emberre bízta, szolgálatában elsősorban szerzeteseket alkalmazott, a főpapi székekbe saját megbízható híveit ültette, a korrupt, kompromittálódott tisztségviselőket eltávolította, a fellebbezési ügyeket megszigorítva lecsökkentette és taxájukat pontosan meghatározta.

Kezét - azzal a szándékkal, hogy az egyházat teljhatalommal irányíthassa - a kereszténység fő útőerein tartva rendszeres tanácskozásokat és kihallgatásokat tartott, s a nagyobb ügyekben magának tartotta fenn a döntés jogát. A püspököket négyévenként audienciára Rómába rendelte. Szervezeti reformjaival nagy vonalakban sikerült az egyházi állam belső békéjét megteremtenie, a pápaság szuverenitását és szupremáciáját elismertetnie, joghatósági primátusát a keresztény hit, az erkölcsi tisztaság és a társadalom rendjének békéje ügyeiben sokakkal elfogadtatnia. Róma prefektusa és szenátorai hűbéresküvel kötelezték el magukat mellette, szintűgy a dukátus arisztokratái; Markwaldtól /a néhai VI. Henrik miniszterétől/ megszerezte Közép-Itáliát /1201/, visszanyerte a németektől a Spoletoi Hercegséget és Pentapolist, Dél-Itália pedig a II. Frigyes feletti gyámsága révén került hatalma alá. Követei állandó mozgásban voltak, hogy hatalmi törekvéseinek hatásos szószólói legyenek minden keresztény udvarnál.

Nem kis eredményként könyvelhette el, hogy befolyása alá vonta szinte az egész nyugati keresztény világot: a rossz választásnak bizonyuló IV. /Welf/ Ottó német-római császárt előbb kiközösítve, majd az angol-welf szövetség bouvinesi katasztrófális veresége /1214/ után végleg megbénítva az 1208-ban szicíliai királlyá tett, majd 1212-ben német ellenkirállyá koronázott /ezért új szentföldi hadjárat ígérétevel a keresztet is felvarró/ gyámfia, II. Frigyes útját hathatósan egyengette a császári trón felé. S azon szándéka

is érvényesülni látszott, hogy a keresztény királyokkal hűbéri viszonyt alakítson ki: sikeresen szólt bele a magyar királyság ügyeibe, de a francia vagy az aragoniai király házassági szándékát is felülbírálta; Angliát és Írországot adófizető hűbéresévé tette, és még a Magyar Chartát is elvettette Földnélküli Jánossal. A már III. Lucius alatt újjászervezett szent inkvizíció és buzgó legátusai útján szorosabb ellenőrzése alá vonta Európa szinte az egyházi hitéletet és a Róma legfőbb egyházi ítélőszék szerepét mindinkább elismert hierarchiát is.

A IV. kereszties hadjárat katonái - Velence titkos hatalmi és gazdasági érdekeinek szolgálatában, látszólag a megbuktatott bizánci császár, Angelosz Izsák fiának, Alexiosz hercegnek jogos trónigényét támogatva - 1203-ban megszállták a császárvárost, majd leverve Alexiosz Dukász Murzophlosz zendülését, önállósították magukat, és újabb ostrom után megalapították a konstantinápolyi Latin Császárságot. Bár Trapezunt vidéke görög kézen önállósult, és Theodorosz Laszkarisz életre hívta a Nikaiai Görög Császárságot, Koloján bolgár cár pedig 1205-ben érzékeny vereséget mért a lovagokra, mégis úgy tűnt, hogy a schisma fellegrárának elfoglalása, és birtokainak latin hűbéres fejedelemségekre történő feldarabolása, továbbá az egyesült keleti egyházak fúziójának lehetősége után már csak idő kérdése /még ha pogányokkal szövetkezve is/ az irányzat megsemmisítése.

Az ibériai reconquista során /II./ Pedro de Aragónia által vezetett kereszties hadak 1212-ben Las Navas de Tolosa mellett aratott győzelme /bár a diadal kivívója később a katharok oldalán kompromittálódott/ előrevetítette a mór uralom összeomlását. A schismaticusok és mór mohamedánok elleni sikerek mellett az északi pogány népek körében is szép eredmények mutatkozta: az 1199-ben megalapított lett püspökség után 1211-ben Rigában felszentelték az első észt püspököt is, s a német lovagok fegyverei a további terjeszkedés reményével kecsegtettek. Ugyancsak sikeresnek mutatkozott az albigenszek és katharok ellenn 1209-ben Simon de Monfort vezetésével indított kegyetlen kereszties hadjárat a mureti győzelem /1213/ után. De a fegyverektől hatásosabb eszköz is állt az eretnekek ellen a pápa rendelkezésére. Az alacsony sorsot és szegény, vezeklő életmódot tudatosan vállaló, a nyomorban tengődőknek lemondásból példát mutató humiliati kolostorok száma jóval száz fölé emelkedett. Új szellemű, ütőképesnek ígérkező szerzetesrendek voltak születőben a pápa bábáskodása mellett, amelyek a keleti térítés terveit is dédelgetve új perspektívákat villantottak fel. III. Ince jó érzékkel már 1209-ben felismerte Francesco Bernardone /Szent Ferenc/ és társai küldetését, akik evangéliumi szegénységet vállalva az egyszerű nép tanítását tűzték ki céljukul, és életszabályaikat /igaz csak szóban/ jóváhagyta. Éppen a zsinat idejére szerveződött meg - Foulque toulousei püspök segítségével - a katharokat 1206 óta folyamatosan térítő

Domingo de Guzman /Szent Domonkos/ lelki irányításával a prédikátor testvérek rendje.

Nem tűnt tenát illúzióknak III. Ince azon elképzelése, hogy egyre teljesebben elismerjék a pápai "plenitudo potestatis"-t: az evilági /politikai/ cselekedetek alávetését - Krisztus vikáriusa, a pápa jogara alatt, az által összefogott keresztények körében - a lelkieknek, az örökkévalóság ügyének, és soha nem látható lehetőségként, elérhető közelségbe kerüljön /az általa is követett/ nagy, theokratikus terv, hogy az egész világon "ismét egy nyáj legyen, és egy pásztor".

Ámtyéket e grandiózus képre csupán az a tény vetett, hogy Jeruzsálem 1187 óta ismét mohamedán kézen volt, s a felmentésére szervezett seregek el sem jutottak falai alá. A IV. kereszties hadjárat elakadt Bizáncnál, az ún. gyérek keresztieshadjárata /melyet egy Etienne nevű ifjú látomásai és Nicolaus német pap vakbuzgalma határoztak meg/ pedig - bár valós híreket csak 1230-ban kaptak sorsukról - vélhetően kudarcra ítéltetett /1212/. III. Ince mégis közzé tette új kereszties hadjáratának tervét /1213/, melyet a zsinat is felkarolt: az elképzelések szerint a pápa gyámfia, II. Frigyes vezette volna a keresztény királyok - köztük II. Endre - által kiállítandó hadat, akit ezért "az egyház nagy védelmezője" címmel ruháztak fel.

A zsinatot követően hamarosan meghalt a pápa /1216/, a kereszties hadjárat előkészületei lelassultak, s 1217 novemberében Akkonnál csupán II. Endre magyar király és Leopold osztrák herceg jelent meg csapataival. A teljesen érdektelen keresztieseket Jean de Brienne címzetes jeruzsálemi király próbálta irányítani, de céltalan vonulgatások - a Jordán folyóig, a Tábot-hegyhez majd Beaufort alá - után II. Endre is hazatért. /Igaz, a jeruzsálemi pátriárka "megfutamodása miatt" kiátkozta, de ezt senki nem vette komolyan./

A keresztiesek végül óriási véráldozatok árán bevették Damiettát /1219/, ám sikereiket kiaknázni képtelenek voltak, így Al Kamil szultán kiéheztette és visszafoglalta a várost. /E hadjárat idején szökött át hozzá a keresztény táborból Szent Ferenc, de térítő szándéka hatástalan maradt a szultánra./

Damietta ostroma idején lábra kap egy hír Dávidról, az óriási hatalmú, keresztény keleti királyról, a Szentföld remélt felszabadítójáról, akit szinte azonnal azonosítanak a 12. század közepén már felemlített "Johannes rex et sacerdos"-szal. A hadjáratot irányító pápai legátus, Pelagio bíboros és Jacobus de Vitriaco akkoni püspök, majd híradásaik nyomán a pápai udvar is lelkesen támogatná a keresztény uralkodók újabb hadjáratát immár vele szövetségben. A frissen alakult koldulórendek pedig álmokat szövögetnek e nesztoriánus birodalom alattvalóinak, s a körülöttük élő pogány keleti népeknek megtérítésére. /Az 1221-ben Paulus Hungarus irányításával megalakult magyarországi domonkos rendtartomány tagjai meg is kezdik a kunok

táritásával, majd a milkói püspökség megszervezésével előnyomulásukat kelet felé./ Ám a vak remény hamarosan összeomlott: a nagy keleti uralkodó /Dzsingisz/ csapatai délről megkerülve a Kaspi-tengert betörték Transzkaukáziaiba, majd a kunokat támadták meg. Kötöny vezér vejétől, Misztiszlav Romanovics kijevi nagyfejedelemtől kért és kapott segítséget, de a tatárok 1223. május 31-én a Kalka folyó mellett teljes vereséget mértek rájuk. E támadásról mind a kun misszió tagjai, mind Russzutana georgiai királynő, mind pedig János örmény konnesztabulosz jelentést küldtek a pápához, de ezek a "papkirályhoz" fűzött nyugati illúziókat nem befolyásolták.

Az új keresztes hadjáratot szorgalmazó pápa, III. Honorius, II. Frigyes német-római császárrá koronázta, aki korábbi ígéretét /lemond Itáliáról/ elsöpörve a római birodalom - Róma központtal történő - újjászervezéséhez kezdett, s a Szentföldrért csupán annyit tett, hogy 1225 novemberében a német lovagrend negymestere, Hermann de Salza tanácsára feleségül vette Jolandát, Jean de Brienne leányát, s magát nyilvánította Jeruzsálem királyává. A pápa a vejét "az ördög fattyának" nevező keresztes vezért a kiskorú latin császár, Baudouin de Courtenay mellé régensé nevezte ki, hogy a további konfliktust elkerülje. Ám Frigyes csak sokszori felszólításra, IX. Gergely pápai átka hatására hajózott csekély kísérettel Akkonba /1228/, de "kiközösítettként" nem lehetett a keresztesek vezére, így - a pápai legátus és a jeruzsálemi pátriárka állandó intrikái közepette - tárgyalat és kötött nagy diplomáciai sikernek elkönnyvelhető szerződést az egyiptomi szultánnal /1229. febr. 11-18./. Újabb tíz évvel meghosszabbították a fegyverszünetet, Jeruzsálemet, Betlehemet és Názáretet más területekkel együtt átadták Frigyesnek. /E szent helyeket a jeruzsálemi pátriárka az átadás pillanatában interdictum alá vette, a pápai csapatok pedig Dél-Itáliára törtek, de visszaverték támadásukat./

A béke következtében a koldulórendek megülhettek a Szentföldön, előnyomulhattak Perzsia és India felé, illetve a georgiai Tifliszből kiindulva téríthették a Kaukázus népeit. A Szentföldről hazatérő II. Frigyes "megalázkodása" után a pápa kénytelen San Germanóban feloldani őt az átok alól. A császár az elkövetkező években megerősíti szicíliai, dél-itáliai hatalmát, tönkreveri a /pápa által életre hívott/ lombard ligát, kinyújtja kezét "Szent Péter örökségéért", s ezzel kivívja az "Antikrisztus előfutára" címet a császárság és pápaság megújult küzdelmében. Ennek következtében jelentőségét veszti a föld alá szorított /1229/ albigensek elleni ideológiai harc, a mór Almohad-dinasztia elleni küzdelem Hispániában, nem vesznek tudomást a kunokra mért újabb tatár csapásról sem, s nem támogatják érdemben a "közprédává" váló Latin Császárságot. Bár történnek lépések a keleti egyházak /jakobiták, maroniták/ csatlakoztatására, a Szentföld ügyét is

csak politikai érdekből veszik elő. A pápa, hogy Frigyes eredményeit degradálja - rendkívül elhibázott politikai lépésként -, a fegyverszünet alatt két bullát is kiad egy nagyszabású keresztes hadjárat érdekében, de a "keresztények összessége" által /heti 1 dénárral fejenként/ fizetett vállalkozás pénzügyeiben támadt óriási visszaélések, és kevéske befolyt összegnek a kúria költségeire és a császár ellen való felhasználása még jobban elidegenítették a népeket s uralkodóikat a Szentföld felszabadításának ügyétől. A pápapárti welfek és a császárpárti ghibellinek bevonásával folytatott harc során a pápa ismét kiközösítette Frigyes, aki erre eretnekség vádjával illetve az egyház fejét s egyetemes zsinat összehívását sürgette ez ügyben, ám a genovai gályákon a zsinatra igyekvő spanyol és francia főpapokat a császár természetes fia, Enzio elfogta és fogságba hurcolta. /Ekkor került rabláncra Rogerius egyházi előjárója majdani pártfogójával együtt, szinte egyidőben az ő tatár fogságával./ A császár seregei Róma kapujában álltak.

Kelet kikerült egy időre a pápaság látóköréből. Pedig az 1235-ben tartott kurultájon a tatár kánok Dzsingisz intelmei szellemében úgy határoztak, hogy támadást indítanak északon Európa, délen pedig a Közép- és Közel-Kelet bekebelezésére. Délen betörték Perzsiába és a Kaukázuson túlra, Batu és Szübütej pedig átkeltek az Ural folyón, szétverték a Volgai Bolgárországot, megsemmisítették /az Ottó majd Julianus fráterek által fellelt/ Magna Hungariát. Julianus második útját követően, melynek egyik célja éppen a tatárok szándékának felderítése volt, Nyugat-Európa idejében értesült a mongol veszélyről, de közömbösen fogadta azt csakúgy, mint a magyar előkelők. Egyedül IV. Béla ismerte fel a közelgő katasztrófát, befogadta a szorongatott helyzetben lévő kunokat, s Kijev eleste /1240. dec. 6./ után az ide menekülő Rosztiszlav Mihailovicshoz adta leányát, Annát feleségül. /A Magyarország elleni tatár támadás ürügye a kunok befogadása volt, de orosz források beszélik el, hogy az éppen kijevi ösztönzésre indult./

Lejárt 1239-ben a II. Frigyes és Al Kamil által kötött tíz éves fegyverszünet is. A zömmel francia lovagokból szerveződött új kereszteshad a damaszkuszi szultán szövetségében támadt az egyiptomi szultánra, de a Gáza térségében lezajlott ütközetben törbe csalták, s a két szultán egyesült serege teljesen tönkrevert őket. Minden odaveszett, amit Frigyesnek ravasz diplomáciával sikerült megszereznie.

Északon is kritikusra fordult a római egyház ügye: Alexander Jaroszlavics 1240-ben a Névánál szétveri a svéd sereget /ezért nyeri el a "Nyevszkij" mellékevet/, majd 1242 tavaszán visszafoglalja a német lovagrendtől Pszkovot és április 5-én a Csud-tó jegén megsemmisíti a lovas-sereget. Ugyanakkor senki nem támogatja a tatárok ellen V. /Szemerme/ Boleszláv lengyel királyt. Bár apósa alig két napi járóföldre állomásozik seregével, mégsem segíti meg Henrik sziléziai herceget, aki Liegitznél

Bajdar és Orda ellen katasztrofális vereséget szenved, s maga is elesik az ütközetben. A tatár főereg pedig muhinál mér óriási csapást a magára maradt - Bámbergi Frigyes osztrák herceg intrikái következtében még kun szövetségeseitől is megfosztott - IV. Bélára, míg Kádán hadai Erdélyt keletről és délről átkarolva pusztítanak. A menekülő magyar király a pápától is, a császártól is segítséget kér, de reménytelenül.

A császár kissé megszeppent ugyan a liegnitzi csata hírére, de annyira nem, hogy katonai segítséget nyújtson. Béla hűbéresi ajánlkozását elfogadta ugyan, de fiára, Konrádra bízta ezt az "ügyet" azzal, hogy Németország határai igyekezzék megvédeni, és főpapjai is csak a területüket fenyegető veszély miatt panaszkodtak. A pápa ugyan elkésve meghirdette a keresztet a magyar király megsegítésére, de maga minden katonai erejét a Frigyes elleni - ugyancsak keresztes hadjáratként deklarált - küzdelemre fordította. Európa tatárdúlás híréből megrettent népe kiliasztikus eszmék hatására Góg és Magóg pokoli népét, az Antikrisztus /akit egyesek II. Frigyesben véltek megtestesülni/ előhírnökeit látta a mongolokban; de mert ~~Ögödej~~ halálát /1241. dec./ követően tovább nyugat felé nem támadtak, sőt hamarosan megkezdtek a magyar területek kiürítését is, ismét felelevenítődött a Dávid papkirályról vallott korábbi hit, aki - úgy vélték - hátba támadta, s így visszavonulásra kényszerítette az Európára tört barbár seregeket. A pápai udvar - bár a IX. Gergely halálát /1241/ követő majd két éves "sedes vacantia" II. Frigyesnek kedvezett - világpolitikai koncepciója fenntartásának érdekében, éppen a fentiek miatt, nem ejtette el a tatár fonalat sem. Az új pápa, IV. Ince, ismét felveti a keleti, benne a tatár-kérdést is. A német lovagrend érdekében lépéseket tesznek a litván fejedelmek megnyerésére, s a tatárokat békés eszközökkel próbálják Európától távol tartani, hiszen a Batu által megszervezett Arany Horda kifejezetten alkalmasnak látszott a paroszláv oroszok és - esetleg együttműködve a Csormaghan által meghódított ikóniumi szultanátussal - a bizánci latinokat fenyegető Nikáiai Császárság fékentartására. A tervezést a keresztések újabb megsemmisítő veresége /1244/ után, melynek következtében Ajub szultán visszaállítja Szaladin birodalmát, tettek követték.

Az "egyház ellenségeinek" /elsősorban persze II. Frigyesnek, akit itt majd újból kiközösítenek/ letörésére hívta össze a pápa 1245-ben a lyoni zsinatot, amelynek tagjai kész tények elé állította a tatár-kérdésben azzal, hogy előzőleg három missziót is küldött a nagykáni udvarral való diplomáciai kapcsolat lehetőségének kipróbálására. Dél felől Laurentius de Portugal próbálkozott, az ilkánok birodalma irányából Ascellinus da Cremona tett kísérletet Simon de Saint Quentin társaságában, nyugat felől pedig Giovanni da Plano de Carpine, akinek /menet közben Danyil halicsi fejedelemmel, Batu kán mimyikjével is elfogadtatva a pápa unió-politikáját/

Stephanus von Böhmen és Benedictus Polonus közreműködésével sikerült is Karakorumba eljutnia, ahol éppen ekkoriban vette át a kurultáj döntése értelmében Ödögej özvegyétől, Turakina katuntól Gűjük a nagykáni méltóságot. A kedvezőnek ítélt fogadtatás után jó hírekkel, de üres kézzel tért meg a delegáció. /Egyetlen komoly haszna Plano Carpini Historia Mongolorum című műve lett./ Közvetve - mivel nyilvánvalóvá vált, hogy a keresztények nem tudják megvédeni a Szentföldet, így a szövetségkereső elképzelésekben János vagy Dávid papkirály helyébe a tatárok léptek - összefügg ezen tervekkel Domingo de Aragonia örményországi és Andreas de Longjumeau szír követjárása is. Ám sem a damaszkuszi, sem a kairói szultán nem volt hajlandó egyezkedni Frigyes nélkül. A IX. Lajos francia király által vezetett kereszteshad /1248/, mely alig titkoltan kapcsolatot keresett a nagykáni udvarral, bár annak követelésit /csakúgy, mint a pápai kúria/ rendre félreértelmezték, és támogatásában reménykedtek, az egyiptomi Manszurah mellett lezajlott kétes kimenetelű ütközet után kitört járvány pánikhangulatában feltétel nélkül megadta magát Damiettában, s maga a király is fogságba esett. Miután onnan kiváltották, kihasználva az Ajjúbidák uralmát megdöntő /oguz és kipszak eredetű/ mamelukok által teremtetett helyzetet, maga is kiváltotta seregének maradványait a fogságból.

Ugyanezen esztendő /1250/ decemberében vérhasban meghalt II. Frigyes, amit hálaadó pápai bulla adott hírül a keresztény világnak. Ez az esemény ismét jó alkalom volt a pápai szupremancia talaján álló keresztény theokrácia elméletének újabb jogi megalapozásához. Pápai kereszteshad indul Itáliában a kiközösített IV. Konrád ellen, így IX. Lajos kénytelen önállóan cselekedni, s míg a pápa óvja a tatár szövetségtől Danyii Romanovicsot, aki ellen Kuremza kán indított hadat /1252/, s fegyverkezésre szólítja fel a tatárok ellen Közép-Kelet-Európa népeit, a francia király követeit Wilhelmus de Rubruk vezetésével Möngke nagykánhoz Karakorumba küldi, aki "fogadja is IX. Lajos hűbéri hódolatát, s engedélyezi neki, hogy a szeldzsukok ellen hadat viseljen". Az Akkonba visszatérő Rubruk már nem találja itt Lajost, aki anyja halála után, tíz évre békét kötve Kairóval /1254/, kénytelen volt hazautazni. Távoztát követően a keresztesek, a velenceiek és a genovaiak valóságos polgárháborút vívnak egymással szárazon és vízen egy-egy előnyösebb pozíció birtoklásáért. Így nem is lehettek Hülegü ilkán segítségére, aki 1256-ban megindult az arab kalifátusok ellen, 1258-ig bekebelezte Iránt, és 1259-ben bevette Bagdadot, majd megszállta Szíriát, ahová vazallusként elkísérte őt I. Hetun kilikiai örmény király és veje Bohemund antiochiai herceg is. Számtalan mohamedánt gyilkoltatott le, de /felesége, a nesztorianus Doquz katun kedvéért/ megkímélte a keresztényeket.

Bagdad elestének hírére a pápai udvar, amely néhány éve még egyházi átokkal fenyegette meg Danyiilt "eltvelyedesc" miatt, és IV. Bélát is szigorúan eltiltotta a tatár szövetségtől, s amely a változatosság kedvéért most /IV. Konrád halálát követően/ a gyermek Conradino és gyámja Manfréd ellen hadakozik, örömmámorban úszik Jeruzsálem közeli "felszabadítását" remélve. De Möngke váratlan halála miatt Hülegü uluszába tér meg, a Közel-Keleten hagyott vezérei közül pedig, a keresztesekkel titokban együttműködő Qutuz egyiptomi mameluk szultán előbb Bajdar nojon csapatait veri szét Gázánál, majd Aju Dzsalt mellett, a Tábor-hegy közelében megsemmisíti Kitbugha seregét is, az elfogott vezért pedig lefejezteti. /Magát a szultánt pedig egyik csapatvezére, Bajbarsz emir döfi le orvul, s lép a helyére./

Bajbarsz kihasználva a mongolok hatalmi megosztottságát /Kubilaj és Arig-Bölke párhíveinek küzdelmét/ megszerzi sorra a szíriai emírségeket, s a keresztesek számos erődjét /Krak de Chevaliers, Toron, Szafad, Karszareja, Jaffa, Tripoli/, majd feldúlja Antiochiát is.

Súlyos csapásként éri a pápai politikát, hogy Palaiologosz Mihály Genova szövetségében beveszi Bizáncot, ezzel 1261-ben megszűnik a Latin Császárság. Zavaros a helyzet Európa más részein is: a katarokra emlékeztető beghard és begina közösségek szerveződnek, Joachim de Fiore /+1202/ calabriai apát ezoterikus misztikájára hagyatkozva eretnekgyanús penitensek, flagellánsok, apostoli tesvérek jelennek meg, a ferencesek körében pedig vére menően csapnak össze a szent alapító végrendeletéhez ragaszkodó spiritualisok az enyhébb szabályokhoz kötődő konventuálisokkal.

Ebben a helyzetben az egyház feje, míg elítelte a II. Ottokár ellen tatár segédcsapatokat is felvonultató Danyiil fejedelmet, IV. Bélát és fiát pedig szóvirágok sokaságával óvta a tatár szövetségtől, maga is fogadta a tatárok IX. Lajos által hozzá irányított ünnepélyes követségét övendezve azon hírré, hogy több mongol törzs /kereitek, naimanok/ majdnem egésze tért át a /mégiscsak keresztény/ nesztoriánus hitre.

Azt a még mindig kínos örökséget, amelyet II. Frigyes hagyott, a pápák - elsőként a francia származású jeruzsálemi pátriárkából megválasztott IV. Orbán, majd nyomán IV. Kelemen is - IX. Lajos öccsének, Anjou Károlynak Szicíliai trónjára való meghívásával kívánják felszámolni. Károly hada Benevetónál szétveri Manfréd seregét, aki maga is elesik /1266/, majd Tagliacozzónál árulási segítségével legyőzi és elfogja Conradinót, akit Nápoly piacán lefejeztet. A pápaság ünnepel, Kápoly pedig nagyszabású terveket szövöget Bizánc meghódítására és egy erős Keleti Frank Birodalom létrehozására. A pápa, IV. Kelemen 1267-ben követeket küld a nesztoriánus Abagha ilkánhoz /akinek felesége görög hercegnő/ közös iszlám-ellenes hadjáratra szólítva fel. Ehhez az új akcióhoz azonban csak kicsiny aragon

sereg érkezik, Abagha is jelentéktelen erőket küld, az angol herceg, Edward pedig kimentti magát, így a tervből semmi sem valósul meg. Újabb mongol követség jár IX. Lajosnál majd a pápai udvarban 1269-ben. Az együttműködés azonban ismét kútba esik: IX. Lajos engedve öccse rábeszélésének, Tunisz elfoglalása után /ahová Dél-Itáliából a Hohenstaufen párt hívei menekültek/ akar Egyiptomra támadni, ám a partraszállást követően valami trópusi betegségben elhunyt, serege felbomlott és hazatért /1270/. Edward herceg ezer harcossal köt ki a Szentföldön, Abagha kán, aki pedig kénytelen előbb az Arany Horda, majd a csagatajida Barak kán ellen is hadakozni, tízezer lovast küld. A mongolok Aleppo irányában tömek előre, de Bajbarsz /italiai kereskedők által felfegyverzett seregével/ visszaveti őket, erre Edward is visszavonul Akkonba és kihasználva azt a szerencsés helyzetet, hogy az egyiptomi flotta Limassol mellett zátonyra futva a ciprusi király fogságába esett, 10 év, 10 hónap és 10 napra fegyverszünetet köt Bajbarszsal.

Az új pápa, a szíriai legátusból X. Gergely néven az apostoli székhelyre emelt Teobaldo Visconti /1271-1276/ elveti a jeruzsálemi király címére is pályázó Anjou Károly nagyhatalmi terveit, s az iszlámtól ugyancsak szorongatott bizánci császárral, akit szintén megrémítettek e tervek, keresi az egyházunio lehetőségét, s ezért összehívja a II. Lyoni /XIV. Egyetemes/ Zsinatot, amelyen Palaiologosz Mihály hűségesküti tesz Rómának. Megjelentek itt Abagha ilkán követei is, levelet hoztak "arabice scriptas", ünnepélyesen megkeresztelkedtek, és sürgették a pápát, a francia és angol királyokat az iszlám elleni közös fellépésre /mely szándék ellen Anjou Károly ugynacsak intrikált/. A pápa személyesen kívánta az új szentföldi hadjáratot vezetni, de halála meggátolta ebben. Így - bár követek és misszionáriusok többször is megfordultak keleten - e szövetség végül is nem realizálódott.

Újabb lehetőség maradt kihasználatlanul, amikor Bajbarsz halála után /1277/ a kiskorú utódait félreállító Kalavun szultán ellen fellázadt a damaszkuszi helytartó, akinek Abagha ilkán segédcsapatokat is küldött, de mert a keresztény erők nem mozdultak, Aleppótól visszarendelte azokat. Újabb levélváltás következett a nyugat uralkodóival, majd 1281-ben ismét két hadoszlopot küldött Abagha Szíriába, amelyekben örmény és grúz egységek is harcoltak. A Mengü Temür vezette sereget Homsznál Kalavun legyőzte, a vezér is súlyosan megsebesült, s ezért a tatárok az Eufrátesz felé visszavonultak. A keresztény csapatok ismét nem mozdultak, sőt Akkon kormányzója még gratulált is az egyiptomi szultánnak diadalához, akivel újabb tíz évi fegyverszünetben állapodott meg.

Az 1281-ben megválasztott IV. Márton pápa ismét felkarolta Anjou Károly birodalomalapító tervét, ezzel sikerült Bizáncot maga ellen hangolnia

és az uniós elképzeléseknek búcsút mondania. 1282-ben meghalt Abagha ilkán, így veszni látszottak a szentföldi vállalkozások is, a "szicíliai vecsernye" után pedig a pápa által kiközösített Pedro d'Aragonia megkoronázásával az Anjou tervek is elérhetetlenül elodázódtak.

Abagha halála után fia, Argun ilkán is a keresztesekkel összehangolt hadjáratot tervez magára vállalva Szíriát, s a keresztesekre hagyva Egyiptom erőinek lekötését. Követei megjárják a pápai, az angol és francia királyi udvart: ígéretekben nincs is hiány, miközben segítség híján sorra esnek el, belső torzalkodástól sem mentesen a keresztények még megmaradt erődjei. Argun ilkán 1291 januárjában indított támadása elakad az uralkodó halála miatt. A sors ironiája, hogy ez évben foglalta el Al Asraf szultán az utolsó jelentősebb keresztény erődöt, Akkont.

A pápaság 1283-ban a keleti térítésre új stratégiát dolgoz ki, a Távol-Keletet kívánják két irányból, a Tartaria Aquilonaris és a Tartaria Orientalis felől megközelíteni. Ez utóbbi útvonalon indítja el IV. Miklós pápa 1289-ben Giovanni da Montecorvinót és társait, akik hosszú és kalandos út után 1293 végén érték el úticéljukat. Szerencsétlenségükre alig néhány hónap múlva meghalt Kubilaj nagykán, így támogató nélkül maradtak. Az is hamarosan nyilvánvalóvá vált előttük, hogy az ír misszió térítői gyakorlata a kínaiak és a mongolok vallási türelmén megbukik, s nagy eredmények nem várhatók tőle. /Ez idő tájt került térítőként Indokínába a budai születésű Máté szerzetes is, aki 1305 körül vesztette életét./

A franciákkal rokonszenvező pápák után került a tiara VIII. Bonifác /Benedetto Caetani/ fejére, aki a pápai "plenitudo potestatis" eszméjét kívánta ismét helyreállítani, s ezért hamarosan súlyos összeütközésbe került a francia királlyal, az új szicíliai uralkodóval, a korábbi pápa-kreatura császár, Habsburg Rudolf fiával, Alberttel, s húzott ujját a nagyhatalmú Colonna testvérekkel is. Nehéz kompromisszumok árán még meg tudott egyezni Szép Fülöppel, a barátság kedvéért neki ígerte az angolokkal szemben Flandriát, s kanonizálta elődjét, IX. Lajost is. Látszólag enged a követeléseinek I. Edward angol király is. A Kínából 1295 körül hazatért és a Kerküra mellett vívott tengeri ütközetben /1298/ genovai fogságba került velencei utazó, Marco Polo börtönében mondja tollba messer Rusticianónak visszaemlékezéseit, amelyek remény ébresztenek a távol-keleti térítés sikereit illetően. Virágzott a gótika az építészet nyelvén fejezve ki azt a nagy szellemi szintézist, amelyet Vincentinus Bellovacensis, Roger Bacon, Duns Scotus és legkiváltképp Aquinói Tamás neve fémjelzett. Mindezek betetőzéséként híre érkezett, hogy Gazan ilkán hadjáratot indított a Szentföld felszabadítására 1299-ben, bevette Aleppót, Homsznál szétverte a mameluk seregeket és bevonult Damaszkuszba, sőt azt is terjesztették róla, hogy visszaadta a kereszteseknek összes birtokaikat.

Amikor tehát VIII. Bonifác 1300. február 22-én "Antiquorum habet fidem" kezdetű bullájával megnyitotta a jubileumi szentévet, amely 200 ezer /más becslések szerint 2 millió/ zarándokot vonzott az örök városba, úgy tűnt, a pápa joggal hiszi, hogy ő a keresztény világ ura, s örökre az is marad. Nem látta, nem láthatta, hogy a legyőzött német-római császárság mellett új, sokkal erősebb hatalmak nőttek fel, amelyeknek szorításából nem szabadulhat, hogy keleten szerveződőben van egy új, egyre erősöső pravoszláv államalakulat, hogy Kínában a buddhizmus, a mongoloknál az iszlám rohanosan tör előre, s el fogja söpörni az erőtlén keresztény térítés gyenge palántáit, hogy Gazan ilkán szentföldi akciója leállt, mert hátba támadták a csagatajidák s a turkesztáni Kutlug Hodzsa; azt sem tudhatta, hogy ez volt az utolsó ilyen vállalkozás, hogy hamarosan felszámolják a templomosok rendjét, s Anatóliában már szerveződik egy fiatal iszlám hatalom az Oszmánidák vezetésével, amely még sok gondot fog okozni Európa keresztény népeinek; azt sem érezhette előre, hogy az elhallgattatott spiritualisok, s a szentév látványosságaként máglyára küldött Gherardo Segarelli után a sokkal radikálisabb Fra Dolcino és a fraticelli mozgalom nő fel, s a kultúrában hamarosan utat törnek a világi és népi irányzatok is.

Úgy tűnt tehát a század utolsó esztendejében is, hogy az egyházi és világi főhatalom ismét /és talán örökre/ egy kézben összpontosul, III. Ince nagy álma az "egy akolról és egy pásztorról" végre megvalósult. Az elkövetkező évek ezt a látszatot köddé foszlatták. Ám e század még ily vázlatos és felületes áttekintése is meggyőzhet bennünket arról, hogy olyan óriási, elérhető közelségbe került, magvalósíthatónak tetsző tervek tükrében, mint amilyen a nyugati keresztény világ összefogása, a schisma megszüntetése, az eretnekségek felszámolása, a Szentföld felszabadítása, a kelet hatalmas térségeinek Krisztus hitére térítése volt, a magyarság jajszava, a mégoly politikai éleslátással megfogalmazott és /utólag is/ jogosnak ítélt magyar igények és szemrehányások az adott történeti pillanatban parányinak, kicsinyesnek és elhanyagolhatónak tűntek, s a tatárjárás borzalmait valóban nem látszottak másnak, mint olyan szerencsétlen magyar ügynek, amely nem befolyásolja a világ folyását.